

István Márta

KÖNYVTÁRAK A MÚLTBAN ÉS A JELENBEN

Libraries in the Past and Present

Pontosan száz évvel az első Szerb Olvasókör létrejötte után, 1945-ben, a községi elöljáróság anyagi eszközeivel Nagykikindán megalapítottak egy új kulturális intézményt, a Városi Könyvtárat. A kezdő állomány 2500 kötetből állott, melyet a polgároktól gyűjtöttek össze, főként a háború előtt élt gazdag németek és magyarok magánkönyvtáraiból. Maradt még valamennyi könyv a Szerb Olvasókortól, továbbá újonnan is vettek. Feladatuk a könyvtári anyag begyűjtését, megőrzését, a legszélesebb népréteg körében a haladó irodalom népszerűsítését, a műveltség terjesztését tűzték ki. A könyvtár az akkori könyvtári szabályoknak megfelelően igen jól rendezett és jelentős tényező Nagykikinda művelődési életében. 1952-ben népkönyvtárrá minősítik át, és Jovan Popovićnak, a neves forradalmár-írónak a nevét kapta, aki egyúttal a város szülötte. A Könyvtár ma a nagykikindai község és az észak-bánáti körzet főkönyvtára. A városban jelenleg nem működik egyetlen fiókkönyvtár sem, de a község minden falujában üzemel egy-egy, tehát 9 megbízhatóan rendezett dokumentum- és adattár. Korszerű intézményről van szó, mely összehangolva a múltat a jelenrel végzi társadalmi feladatát, nem feledve a gazdag múlt hagyományait, a sokrétűséget és az etnikai színességet, mely vidékünknek fő jellemzője.

Kulcsszavak: kultúrtörténet, könyvtárak, olvasókörök, szabad lyceumok, népművelés, hagyomány, különgyűjtemények

KÖNYVTÁRAK ÉS OLVASÓKÖRÖK EURÓPÁBAN ÉS A BÁNSÁGBAN

A könyv mindig központi helyet foglalt el az ember művelődésében. Egy területnek és az ott évszázadok óta élő népeknek a kultúrtörténeti elemzésében fontos szerepe van a könyvtáraknak. A 19. században a Bánság volt a Monarchia nemzetileg legtarkább része. Itt 16 népfaj ütött tanyát: szerbek, magyarok, németek, franciák, zsidók, románok, görögök, horvátok, szlovákok és más nemzetiségűek. Minden népcsoport vezető rétege nemzeti alapon igyekezett megszervezni és a magyar „úri osztály” ellen maga köré gyűjteni saját nemzetársait.

Az első európai közkönyvtárak a 15. században a humanizmus és a reformáció eszméi által jöttek létre Ratisbonban, Bécsben, Frankfurt am Mainban, valamint Franciaországban is. Amerikában csak a 18. században találkozunk velük. A fejlett Nyugat államaiban (például Franciaországban) a 18. század elején megalakulnak az első irodalmi szalonok is. Ebben az időben Angliában törvényt hoznak a közkönyvtárról, majd meg is alapítják az első ilyen intézményeket.

Nálunk csak a 19. század hozta magával könyvtárak alapításának kezdeményezését. A nemzeti újjászületés és tudat ébredése az Osztrák–Magyar Monarchiában az első olvasókörök megnyitásához vezetett. A Vajdaságban mind a magyar, mind a szerb önazonosságtudat szellemi megőrzőjének bizonyult ez a fontos intézmény. Hiteles okmányok ugyan nincsenek, csupán egy cikk utal a *Sadašnjost* című hetilapban arra, hogy mikor nyílt Nagyikindán szerb olvasókör. A szóban forgó hetilapnak egy 1844-es számát olvasva megtudhatjuk, hogy Nagyikindán tevékenyen működik a Magyar Polgári Olvasókör, „csak a szerb marad le”, amiből arra következtethetünk, hogy ezekben az években a Szerb Olvasókör nem működött. Arról is folyóiratból értesülünk, hogy 1842-ben Ürögön és Versecen, 1845-ben Újvidéken, Zomborban és Nagyikindán nyílnak meg az első szerb olvasókörök. (Szerbiában ez csak később következik be.)

Az olvasókörök a polgárok önkezdeményezéséből alakulnak, tagjaik kereskedők, lelkészek, tanítók, iparosok, de munkások, földművelők és katonák is. Minden olvasókörnek saját szabályai és alapszabálya volt, melyet a közoktatási és belügyminisztérium hagyott jóvá. Az effajta szabályok okiratoknak számítottak, amelyekkel a köztisztviselést megnyithatták. Ezek szabályozták minden kérdést a szervezés, finanszírozás és igazgatás terén. A szervezet alapját a tagság képezte, mely egyenjogú tagokból állt, és az évi közgyűlésen a saját soraiból választotta meg az 5–7 tagból álló igazgatótanácsot, majd a saját kebeléből az elnököt, alelnököt, titkárt, pénztárost és könyvtárost. A tagsági díjból szerezték be a könyveket, napi- és hetilapokat.

Ezek az intézmények sok helyütt egyes társaságok gyülekezőhelyeivé váltak, ahol kellemes és baráti környezetben könyveket és újságokat lehetett olvasni, és eszmét cserélni azzal a céllal, hogy a tudomány, továbbá egymás megismerése és tájékoztatása révén, úgyszintén anyagiak tekintetében is támogassák az előrehaladást. A munkabeszámolót, a határozatokat, a külföldi és belföldi hetilapok és folyóiratok vételére vonatkozó javaslatokat szótöbbséggel fogadták el, ami a társulatok demokratikus voltát bizonyítja. Taggá válhatott minden polgári és egyházi személy vagy katona, minden szerb vagy bármely más nemzetiségű és vallású polgár, ha betöltötte 18. életévét, „minden tisztességes nevű ember, aki befizet egy határozott összeget, minden példás viselkedésű szerb, horvát, úgymint minden nemszláv, akinek a szívében fekszik a mi nemzetünk előrehaladása...”.

Az olvasókörök sohasem voltak állami intézmények, nem kaptak anyagi támogatást a munkájukhoz, csakis önmagukra, vagyis a tagságra támaszkodhattak. Így válnak ezek a helyek vonzóvá azok számára, akik szeretnek olvasni, de értesülni is sok mindenről. Itt tanfolyamokat is szerveznek az írástudatlanok, az írás-olvasásban magukat tökéletesíteni szándékozók, nemkülönben az idegen nyelveket tanulók részére. Innen erednek az első ötletek a városok és falvak rendezésére, a kereskedelem és a mesterségek fellendítésére, valamint itt rakják le az első börszéknek az alapjait is.

Az ilyen programok természetesen vonzzák a polgárságot, és itt gyülekezik a haladó ifjúság is. Itt ápolják a nyelvet, ismerkednek a múlttal és a nemzet történelmével, kezdeményezik a népművészeti, valamint a múzeumi értékek gyűjtését, kiadják első saját, kézzel írott újságukat *Velikokikindski list* néven. A nagyikindai Szerb Olvasókör megalapítóiként 1845-ben Nikola Stojanovićot, Atanasije Udickit, Sergije Birimacot és Pavle Trifunacot említik. Az első évben 250 könyvvel rendelkeznek. Színjátszó csoport és dalárda is működött az olvasókör keretében, itt rendezték az első színelőadásokat is.

Ilyen módon az olvasókör művelődési, oktatási, politikai és nemzeti intézményként eszköze lett a megújulásnak. Minden tevékenységüket és céljaikat az írott szóra alapozták: teljes működésük a könyvből indult ki, és a könyv által fejlődött. Így jöttek létre az első olvasókörök, melyek később, a 20. század elején a közkönyvtárak munkájához szolgáltak alapul.

KÖNYVTÁRAK A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A 19. század közepe óta nagy változás állt be a könyvtárpolitikában, ehhez hozzájárult az észak-amerikai és angliai tapasztalat is. Ekkor váltak a könyvtárak a nemzeti művelődésnek éppolyan eszközeivé, mint az iskolák. Angliában ugyanis törvényt hoztak a községi könyvtárak létesítésére, erre a célra külön pótdadót fogadtak el. Ennek eredménye szinte a csodával volt határos. Az ily módon befolyt összegekből és támogatásokból a közművelődési közkönyvtárak hálózata jött létre. Nemsokára Németországban is követték a jó példát. Az Osztrák–Magyar Monarchiában viszont csak elszigetelt jelenségekre lehetett figyelni.

1867-től népművelő egyletekről van tudomásunk. „A népművelés társadalmi feladat” – hirdetik. A kor igényeinek megfelelően Központi Népoktatási Kör alakul, kezdeményezi a vidéki városokban is a népoktatási körök megszervezését.

1897-ben vett nagyobb lendületet a múzeumok és könyvtárak fejlődése, hála az Országos Múzeumi és Könyvtári Főfelügyelőségi Tanács hatásosabb működésének. Ez persze főleg állami segéllyel jöhetett létre. A Tanács népkönyvtárakat hozott létre, közművelődési egyesületeket segítgetett.

1875-ben Nagybecskereken, mint Torontál vármegye székhelyén megalakul a Polgári Magyar Olvasókör, hogy a „magyar közművelődés és szellem terjedésének útját egyengesse”. Célja az önművelődés, a magyar nyelv fönntartása és terjesztése, a magyar lapok előfizetése, magyar kölcsönkönyvtár létesítése. Kezdő alapként 225 kötetet szolgált.

Néhány évi működés után a szervezők elégedetlensége miatt, mely „a polgárok nem megfelelő mértékű érdeklődésével magyaráztatt”, elhatározták, hogy tevékenységüket kiszélesítik, és megalapítják a Torontál Vármegyei Magyar Nyelvtérjesztő és Közművelődési Egyesületet. Erre 1885-ben került sor, az így létrejött egyesület pedig a Dél-magyarországi Kultúr Egylet (DMKE) fiókegyle-

te lett. Alapítója, elnöke és védnöke két földbirtokos: az Écskán élő Thurn- und Taxis Egon herceg és Rónay Jenő, a megye főjegyzője lett. A tagok földesurak, arisztokrata nemesek és egynéhány ismert polgár. A vagyonos polgárság képviselőit bankok, a községek, az egyházak (mint alapító tagok) látták el. Az első anyagi támogatók és segítők közt volt a nagykikindai gimnázium tanári kara is. Az indulás évében már több szakosztályt alakítottak.

1890-ben az egyesület ismét megváltoztatja nevét: Torontál Vármegyei Magyar Közművelődési Egylet lett. Ekkor elnökévé a mindenkori főispánt, alelnöknek az alispánt, igazgatónak a megye főjegyzőjét választották meg. Feladataik közé tartozott az idegen ajkú gyermekek közül az olyan diákok megjutalmazása, akik a magyar nyelvben legnagyobb előmenetelt tettek, de megjutalmaztak más, jeles előmenetelű gyermekeket is, ugyanakkor megalakították a Délvidéki Színi Szövetségben működő Színi Kerületet.

Tíz év után a könyvtár 912 kötetesre gyarapodott, és 8000 könyvkölcsönzést mutatott ki. Olyan tanítókat jutalmaztak meg, akik a magyar nyelv terjesztésében kiváló eredményt értek el.

Az ezredéves kiállítás alkalmával Budapesten tartott országos közművelődési kongresszuson az egyletet „buzgó működéséért” elismerő oklevéllel tüntették ki. A tevékenységhez tartozott ingyenes magyar nyelvtanfolyamok szervezése is.

A SZÁZADFORDULÓ UTÁN

Nagykikindán az 1903-ban létrejött Társaskörnek könyvtára is volt. Tagjai a város kishivatalnokai és kereskedői közül toborzódtak önművelődés és társas érintkezés célkitűzéssel egy társas intézmény keretében. Elnöke Nikolaus Augustin volt. Ezzel szemben a Kaszinó exkluzív irányzatú társulat, természetesen könyvtárral is rendelkezett. Időnként kiselejtezett, kiválogatott könyveit árverésen lehetett megvásárolni. Erről tudósít egy, a *Gross Kikindaer Zeitung*ban 1896-ban megjelent cikk. 1903-ban a vármegyei könyvtár és múzeum ügyéről tárgyaltak. 1905-ben ingyenes olvasóhelyiséget hoztak létre. A könyvtár közkönyvtárrá alakult, az állománya 2030 kötetet tett ki. A könyvek mellett megtalálhatók a képes folyóiratok, hetilapok, szemlék, tudományos szaklapok. A helyi Munkásképző és Társasegyletből 1889-ben alakult Szabad Lyceumot az egylet saját „kebelébe olvasztja”.

„Kell a tudomány, a kultúra az élet kíméletlen versenyében” – vallották egyre nagyobb meggyőződéssel a tudományt és ismereteket terjesztő társaságok, szabad líceumok, amelyek ez idő tájt tömegesen kezdik meg működésüket Torontál-szerte. A járási líceumok élén a járás főszolgabírája, tehát a megyei hatalom vezető személye, a legfőbb hatóság állott. Líceumok Nagybecskereken, Nagyikindán, Zsombolyán és Törökbecsén nyíltak. Kiindulópontjukul azt tekintették, hogy művelődési és népjóléti témákkal a népművelést, a nép értelmi

és lelki gyarapítását szolgálják, sohasem feledve, hogy minden embernek joga van a kulturális haladáshoz. A siker mindig is nagy volt, az előadótérnek nem voltak képesek befogadni a hallgatóságot.

A nagykikindai Szabad Lyceum 1907-ben nyílt meg. Élén dr. Krencsméry Károly állami főgimnáziumi igazgató állt. Egyetlen télen 14 előadást tartottak meg nagy érdeklődés mellett.

Ennek a líceumnak még nagyobb jelentőséget ad a magyar memzeti közművelődés szempontjából az a tény, hogy Nagykikindán, e nagy nemzetiségi központban működött. Az ismeretterjesztő előadásokat legtöbbször ének- és zeneszámokkal fűszerezték. Ennek az intézménynek ingyenes olvasóhelyisége és közkönyvtára is volt. A látogatók a társadalom legkülönbözőbb osztályaiból valók, de legnagyobb létszámú az ipari munkásság. A könyvvállomány 1758 kötet.

A munkásképző líceumoknak az egyletbe történt beolvasztása után a főszolgabírók vezetésével hozzáfogtak a tanfolyamok szervezéséhez. Az egylet – az országban elsőként – magyar nyelvi ismétlő tanfolyamokat tartott, valamint analfabéta-tanfolyamokat gyermekek és felnőttek részére. Ebből a célból ábécéskönyvet adnak ki Budapesten. Megvásárolják a legmodernebb vetítógépet, hogy az ismeretterjesztő előadások még vonzóbbak legyenek. 1907-ben indul a múzeumi tárgyak begyűjtése. Ebben az évben Kikindára látogat a Budapesti Tudományegyetem könyvtárának az igazgatója, dr. Ferenczy Zoltán, és mozgósító erejű előadást tart vármegyei könyvtár létesítése érdekében, lelkesen buzdítva, hogy a könyvtárat minél előbb és „minél nagyobb arányban” megvalósítsák.

Így került megszerzésre a „gyermektanulmányozó osztály” is, ahol mesedélutánokat tartottak. Az írás-olvasás terjesztése mellett magyar irodalmi, történelmi és földrajzi tárgyú, valamint analfabéta-tanfolyamokat szerveztek meg. A líceumi előadásokat is egyre több községben, városban szervezik meg. Az egylet mégis kénytelen megállapítani, hogy a földműves és iparos elem (főleg a németek) még mindig nem látogatja kellő számban az előadásokat, sőt előadót is igen „nehéz fogni”, mert mindannyi „irtózik a munkától”.

Az előadásciklusok azért a helységekben tovább tartottak, méghozzá nem mindig tiszta magyar hallgatóság előtt. Így évenként több mint száz előadás hangzott el, ezeket sok ezren hallgatták meg. A nem magyar anyanyelvű gyermekeket a nyári szünidőben, az úgynevezett „kitelepítő akció” keretében, rövidebb időre Szegedre és Makóra viszik a magyar nyelv elsajátítása céljából.

A szóban forgó egyesület működését kiterjesztette a népművelésre, a kultúra fejlesztésére is. A téli hónapok alatt magyar nyelvi ismétlő tanfolyamokat tartanak, „kultúrestélyeket”, művészeti és irodalmi estéket a magyar irodalom és művészet népszerűsítése céljából. Az előadó írók, színészek, egyetemi tanárok, zenészek sokszor Pestről jöttek. Jutalomkönyveket osztanak ki a magyar nyelv tanulásában kiváló eredményt elérték számára, valamint a tanítók jutalmazására.

A földművelésügyi minisztérium segítségével az akkori Magyarországon 1914-ig 3837 községben és tanyán nyitottak földművelési népkönyvtárat. Ezenkívül mindenfajta tanintézetnek megvan a saját szakkönyvtára, népiskolai ifjúsági könyvtára kb. 5-6 ezer könyvvel. Erről tesznek tanúságot a Nagyikindai Állami Gimnázium könyvtárának évi beszerzései. Itt az első iskolai könyvtár már 1877 óta működött. A pecsét a megmaradt könyveken tanári és tanulói könyvvállományról tanúskodik. Az adatok szerint 1913-ban 1590 könyvvel rendelkeznek: a tanári könyvtár az 1925/1926. évben 1715, míg a diákkönyvtár 841 könyvvel.

VIDÉKI KÖNYVTÁRAK ÉS OLVASÓKÖRÖK

Homokréven (Mokrin) már 1816-ban tesznek említést a szerb egyházközségi könyvtárról. Egy csoport módosabb falusi lakos 1888-ban megalapítja a Szerb Földművelési Könyvtárat (Srpska ratarska čitaonica), mely sikeresen gyűjti össze a nemzeti érzelmű földműveseket, több zágrábi, szerbiai és vajdasági lapra is előfizet, valamint együttműködik más művelődési intézményekkel is. A tagsági díj elég nagy, de hát ez az egyedüli bevétel a kiselejtezett lapok és folyóiratok árusítása mellett. Támogatóként jelenik meg a Szerb Énekegylet, a Radak tulajdonában levő könyvkereskedés.

A második Szerb Földművelési Könyvtár 1922-ben létesül, és a szerb egyházközséghez és iskolához tartozik. 1923-ban létrejön a harmadik ilyen könyvtár is. A tagságot a gazdagabb földműveseken kívül szegényebbek, valamint munkások és az ifjúság képezi. Véleményük szerint a könyvtár részére olyan könyveket kell beszerezni, melyek iránt van érdeklődés. Az írástudó tagok a teremben fennhangon olvasnának, míg a többiek hallgatnák és az olvasottakról elbeszélgetnének. Vasa Stajić 300 könyvet kitevő ajándéka az 1924-es évben az olvasócsoporthoz alapállománya lett. Egyébként itt társasjátékokat is játszottak, sakkoztak és kártyáztak is. A tagok száma 100–200 között alakul. Zárt típusú könyvtárról van szó, a könyveket nem viszik haza. Ez a könyvtár szüntelenül működik 75 éven át, egészen 1941-ig, amikor a könyveket elhurcolták.

A három német- és francialakta falvak egyikében, Szent Huberten 1870-ben nyílt olvasókör (Leseverein). A mellette fekvő testvérközségben, Szentborbálán, azaz Soltourban Földművesek és Iparosok Egyesült Olvasóköre nyílt 1876-ban. (Soltourer Vereinigter Leseverein der Landwirte und Gewerbetreibenden), Károlyfalván 1883-ban olvasókör (Charleville Leseverein), Szent Huberten pedig 1885-ben Kereskedő- és Iparoskaszinó létesült (St. Huberter Handel- und Gewerbekasino). Ebben könyvtár is volt. (A három helység neve ma Banatsko Veliko Selo.)

Soltourban már 1892-ben működött a Földművelési Olvasókör (Soltourer Landwirtschaftlicher Lesekreis), mely 60–100 taggal büszkélkedhetett. Alapszabályukban az olvasható, hogy ápolják a társas- és művelődési életet, vala-

mint naponta jönnek össze az erre a célra bérbe vett helyiségekben olvasás, kártyázás, sakkozás céljából. Több lapra fizettek elő, és kisebb könyvtárral is rendelkeznek.

A németlakta Nákófalván (Nakovo) 1900-ban létrejön a Társaskör (Gesellschaftsclub). Fő feladatáént a jó könyvek, újságok és folyóiratok olvasása által a fölvilágosítást és előrehaladást tűzte ki. Már az elején 137 taggal működött. 1903-ban ugyancsak itt alakul meg az Általános Olvasókör (Allgemeiner Lesekreis).

Ebben az időszakban a Bánságban elterjedt – a költő szavaival szólva – „éhe kenyérnek, éhe a szónak és éhe a szépnek”. A kenyéréhség és a kultúra iránti éhség egyaránt jellemző volt, így elérkezett az ideje annak, hogy „felülről dirigált kultúrát” nyújtsanak a népnek, és pedig a magyar uralkodó osztálynak megfelelőt.

A város és megye alkotó polgári értelmiségét arra ösztönzik, hogy kultúrát teremtsen a Bánságban, és ezt a kultúrát terjesszék a dolgozók és a kispolgárok között az egyesületekben, kultúrkörökben, könyvtárakban, olvasó- s előadótermekben, egybeolvasztva így a polgárságot a munkásokkal. A hatóság egyúttal a megye kulturális életének a szervezője, finanszírozója és irányítója is.

Az 1898-as esztendőben a főispán felhívást intéz a községekhez, arra „kéri fel” őket, hogy alapítsák meg ingyenes népkönyvtárukat, amelyhez a belügyminisztérium szolgáltatja majd az ingyen (magyar) könyveket. Ebben az évben Bocsár, Bikács, Basahíd, Töröktopolya, Beodra, Tiszahegyes s mások el is fogadják az „ajánlatot”. E községek közül Basahíd az egykori szerb koronakerület községe. Ez év március végén kapja könyvvállományát a rendőrminisztertől Torontáloroszi (Rusko Selo) is.

A polgárság sorra alakítja az egyesületeket, és bárhová tekintünk is, mindenütt ugyanazokat a neveket találjuk a szervezők, előadók és mecénások soraiban: ugyanazok nevét, akik ott szerepelnek a városi és megyei közgyűléseken, országgyűlési képviselők, államtitkárok, miniszterek soraiban is. A gazdasági-társadalmi és politikai élet élén – nemcsak osztályhelyzetük szerint, de személyileg is – ugyanazok állnak, akik mint mecénások a kultúregyletek munkáját is irányítják, és anyagilag is lehetővé teszik ezt a kultúrmunkát.

1899-ben Torontál vármegye olyan határozatot is hozott, hogy mások is adományozzanak könyveket a falvakkal. Könyvtárszervező bizottság is alakult.

1907-ben arról értesülünk, hogy a szerb Homokrév, a német Nákófalva kért könyvtárukat a belügyminisztériumtól. Ezek azon községek közül valók, amelyek leginkább támogatták a magyar kultúrmunkát, de nem voltak haszonélvezői is, tekintve, hogy lakóik magyarul alig-alig értettek és olvastak. Torontál az ország nyelvileg is legtarkább megyéje, de egyébként is a Bánságban volt akkoriban a legnagyobb társadalmi, nemzeti és kulturális tarkaság.

OLVASÓKÖRÖK ÉS KÖNYVTÁRAK NAGYKIKINDÁN A VILÁGHÁBORÚK UTÁN

Egy cikkben, melyet a *Srpska prosveta* 1914-ben jelentetett meg, arról olvassunk, hogy Nagyikindán 1897 óta ismét működik a Szerb Olvasókör, mely a Földművelési Könyvtárból jött létre, amely többé nem létezik. Így az Olvasókör 1913-ban 600 könyvvel rendelkezik, és 157 tagja van. A két háború közti időszakban zárt típusú, csak a tagság használhatja, míg 1939-től közkönyvtárrá minősítik. Munkáját egy 11 tagból álló igazgatótanács vezeti. Céljuk a hazafias érzés fejlesztése, a műveltség terjesztése és a tagok egymás közti barátkozása. Székhelyük a mai ifjúsági otthonban volt, és három helyiség állott a rendelkezésükre. A könyveket kétszer hetente cserélték ki, de a tagságnak különféle társasjátékok is álltak rendelkezésükre, mint kártya, dominó, sakk és biliárd. A könyvek száma 2500 volt. A szépirodalom mellett különféle szakkönyveket is tartottak: orvostudományi, történelmi, társadalomtudományi, politikai műveket. A tagok száma 240 volt.

1941-ben a német megszállással megszűnik a munkája. A teljes leltár, könyvek, levéltári anyag nyom nélkül eltűnik, és a mai napig sem került elő.

A nagyikindai magyarságnak már a 40-es évek elején is volt könyvtára. Ezzel kapcsolatban is szűkös adatokkal rendelkezünk. A Duna Menti Magyar Közművelődési Szövetség nagyikindai fiókjának keretén belül működött a könyvtár a volt „Nafusi”-házban elhelyezve.

Az 1945-ben megalakult Velika Kikindai Magyar Közművelődési Közösség a DMKSZ jogutódjaként kezdte meg működését. Feladatként a művelődés és oktatás különböző formáinak a felélesztését tűzte ki az itteni magyarság körében. Ezt különféle előadásokkal, hangosújsággal igyekeztek elérni. A közösség ebben az időben mintegy 2000 kötet könyvvel rendelkezett. 1949-ben felveszi a József Attila Művelődési Egyesület nevet, feladata a tudomány, az irodalom és a művészet terjesztése a magyarok körében. Kezdetben feladatai közé tartozott az analfabéta-tanfolyam, valamint a népegyetemi előadások megszervezése is. A könyvtár kezdetben 1936 kötettel rendelkezett, időnként Tóbán és a Mavrokordata-tanyán is megjelent. Ezt követően a könyvek száma 6159-re, a tagság viszont 269 főre emelkedik, 1960-ban a gondoskodást és irányítást a Jovan Popović Városi Könyvtár veszi át, és abba beleolvadva az egyesületi könyvtár annak fiókkönyvtárává válik.

A felszabadulás után Nagyikindán egy ideig működött egy magánkönyvtár is. A Schwachtje család tulajdonában volt, és a könyveket tagsági díj ellenében sokan igényelték.

A VÁROSI KÖNYVTÁR MEGALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

Az első nagykikindai Szerb Olvasókör létrejötte után pontosan 100 évvel, a II. világháború végén alakult egy új kulturális intézmény – a Városi Könyvtár. 1945-ben a Községi Népfelzabardító Tanács anyagi eszközeivel hozta létre, fedezve a könyvtáralapítás anyagi kiadásait, a személyzet és a könyvbeszerzés költségeit. Az intézmény ezzel elnyerte az önálló, költségvetésből fenntartott intézmény jogállását.

Ez az intézmény nyilvános jellegű, minden polgár számára nyitott, aki az állományát használni szeretné. A kezdő állomány 2500 kötetből állott, melyet a polgároktól gyűjtöttek össze, főként a háború előtt élt gazdag németek és magyarok magánkönyvtáraiból. Ezenfelül volt még valamennyi könyv a Szerb Olvasókörtől, továbbá újonnan vett a második világháború utáni kiadóktól. Feladatul a könyvtári anyag begyűjtését, megőrzését, a legszélesebb népréteg körében a haladó irodalom népszerűsítését, a műveltség terjesztését tűzték ki.

Az 1945 és 1953 közötti időszakban mint „központi könyvtár”-nak a keretében két osztály működött: éspedig a felnőtteknek szánt kölcsönző- és az olvasóterem. 1950-ben a könyvek száma 10 333, ezzel az elsők között van az országban. 1952-ben kiválik a gyermekosztály. Abban az időben a könyvtár az akkori könyvtári szabályoknak megfelelően igen jól rendezett és komoly tényező Nagyikinda művelődési életében. Ebben az évben népkönyvtárrá minősítik át, és Jovan Popovićnak, a neves forradalmárirónak a nevét kapta, aki egyúttal városunk szülötte. 1953-ban kezd az intézmény munkaköre bővülni az úgynevezett „negyedik” fiókkönyvtár megnyitásával. 1956-ban csatlakozik a nákováli könyvtár is. Ebben az időben a könyvtár az egész kikindai körzet központi intézménye. Ápolja az olvasókkal folyó munka minden formáját, könyvtári rendezvényeket szervez, és szaksegítséget nyújt minden falusi könyvtárnak.

Az 1955 és 1958 közötti időszak feltehetően az intézmény fejlődésének csúcspontja. Ekkor vezették be az Egyetemes Tizedes Osztályozás használatát. Ez a könyvek elhelyezésének egyedülálló rendezési módszere az összes körzeti könyvtárban sokat segített a közös munka terén. 1956-ban kezdte meg működését az első Könyvtári Tanács. Ebben az évben Nagyikindán tartották meg a Vajdasági Könyvtárosok Tanácskozását is, ami ugyancsak arra utal, hogy a könyvtárnak már abban az időben is nagy tekintélye volt a Vajdaságban. 1958-ban csatlakozik hozzá a tiszahelyesi könyvtár, 1958-ban a szajáni, 1960-ban pedig a homokrévi, basahídi, töröktopoljai, a Banatsko Veliko Seló-i és az Egység magyar könyvtára. Ezekkel a Városi Könyvtár 13 egységre bővült közös ügyvitellel és szakirányítással. Az 1960-as év arról nevezetes, hogy meghozzák a közkönyvtárakról szóló törvényt, amely szerint a nagykikindai könyvtár törzskönyvtárrá válik. Tószeg (Novi Kozarci) is csatlakozik hozzá. A kimutatások szerint 43 067 kötetből áll a könyvállomány, az olvasók száma pedig csaknem 4000 fő.

A könyvtár 1962-ben július 7-e alkalmából az elért eredményekért köztársasági díjban részesül.

1963-ban a Vajdasági Könyvtárosok Tanácskozásán olyan határozat születik, hogy a nagyobb vajdasági könyvtárakhoz hasonlóan Nagyikindán is szakirodalmi és helyismereti osztály nyíljon. Már ebben az évben megkezdődik a könyvek elosztása és szakszerű feldolgozása. A helyismereti osztály egy adott hely vagy körzet vonatkozásában valóságos kincsestárnak tekinthető: fontos adattár a kutatók számára.

1965-ben megszűnnek a körzeti könyvtárak, szerepüket a községi könyvtárak veszik át. A könyvek száma ekkorra már 48 826-ra emelkedett, a tagoké pedig 3816 főre. Ez a növekedés rohamosan folytatódik, a kimutatásokból arról értesülünk, hogy 1970-ben a nagyikindai község lakosságának már 108 598 könyv állt rendelkezésére. Színvonalas lemezgyűjteményből is lehet kölcsönözni, ami szintén népszerűvé vált a lakosság körében.

1975-ben megszűnik a könyvtár mint önálló intézmény, és az akkori törvény értelmében létrejön a Művelődési Központ. Alapegységei a Népmúzeum, a Történelmi Levéltár, a Művelődési és Művészeti Tribün, a Népkönyvtár. Ez a szervezési forma 1991-ig állt fenn, amikor is minden intézmény a törvény rendelkezése szerint ismét önállóvá vált.

Ma a Jovan Popović Népkönyvtár a nagyikindai község és az észak-bánáti körzet főkönyvtára. A városban jelenleg nem működik egyetlen fiókkönyvtár sem, de a község minden falujában üzemel egy-egy, tehát 9 megbízhatóan rendezett dokumentum- és adattár. Korszerű intézményről van szó, mely összehangolva a múltat a jellel végzi társadalmi feladatát. A gazdag múlt hagyományai, a sokrétűség és az etnikai színesség, mely vidékünknek fő jellemzője, büszkeséggel tölt el minden nagyikindai lakost.

A nagyikindai művelődési intézmény 160 éves könyvtári hagyományát a korszerű igényeknek megfelelően próbálják az igénylők érdekében hasznosítani. A modern könyvtár nem csak „lelki gyógyszertár”, társalgási hely, napilapok olvasóhelye, hanem egy mind szükségesebb információs központ is, amely nélkül a korszerű társadalom és a művelt egyén elképzelhetetlen. A könyv terjesztésének pedig – ez a könyvtáros feladata – állandó hódítássá kell változnia. 1400 négyzetméter hasznos területen állnak ma az olvasó rendelkezésére egy patinás, új és régi épületegyüttesben. A polcokon összesen mintegy 170 000 könyv foglal helyet. Ebből a számból mintegy 33 000 magyar nyelvű, 3000 német, angol, francia és orosz, a többi szerb. A folyóiratok mennyisége 1121 évfolyam.

A három különgyűjtemény közül a legnagyobb Đoko Stojičić írónak, hazánk egykori csehországi nagykövetének az ajándékkönyvtára, mely mintegy 6000 kötetet tartalmaz 27 különféle nyelven. Ebben található más könyvtári anyag is, mint például festmények, képeslapok, bélyegek, audióvizuális kazetták, lemezek, CD-ROMok, folyóiratok, albumok, kéziratok, plakátok, naptárak.

A nagyikikindai Népkönyvtár legrégebb könyve egy kézzel írott latin nyelvű kötet: az 1779-ben megjelent *Declaratorium Illyricum de anno 1779*. Ezt követi Elentherius Pannonius *Leopoldo in campo Rákos* című, 1790-ből való műve. A többsorozatos lexiconból a legrégebb a *Neues elegantestes Conversations Lexicon für Gebildeten in allen Staenden*, Lipcsében jelent meg 1837-ben.

Az állományban több értékes, múlt századi szerb könyv, továbbá Révai Nagy Lexikonának az első kiadása is föllelhető, akárcsak a *Brockhaus*, a *Meyers Konversationslexicon* és a *Pallas Lexikon* több kiadása.

A kortárs írók művei nem raktárban várnak az olvasókra, ezekből mindenki akadálytalanul, a maga gyönyörűségére válogathat.

*

Hagyományteremtés. Ez volt a cél, melyet a kezdeményezők a múltban maguk elé tűztek, míg a mai könyvtárosok ezt most folytatni igyekeznek. Nekik a múltban sikerült, a jelen a mai szakmunkásokon múlik. A számos est – köztük nem csak irodalmi, hanem a legkülönbözőbb témakörök előadóit látja vendégül – ma is népes közönséget vonz, akárcsak régen! Minden bizonnyal itt az „éhe kenyérnek, éhe a szónak, éhe a szépnek” időszak, mikor az embereknek – talán jobban, mint valaha – szükségük van erre a művelődési intézményre. Igazán örömkre lenne, ha napjainkban a könyvtárosok a munkájukat küldetésként fogják fel, és ilyen feladatot teljesíthetnének az egész társadalom hasznára. Hiszen erre kötelez a kétszeres Milorad Panić-Surep díj is.

Libraries in the Past and Present

Libraries and reading circles in Europe and in the Banat Region

In 1945, exactly hundred years after the founding of the first Serbian Reading Circle, the municipal council founded a new cultural institution, the Town Library at Kikinda. The initial holding consisted of 2,500 books, which had been collected mainly from the private libraries of the pre-war, rich German and Hungarian citizens. There were also some books left from the Serbian Reading Circle, and new books were also bought. The library's tasks were to collect and preserve library materials, popularize progressive literature among the masses and spread culture. At the time the library was a well organized institution according to library rules and regulations, and played a significant role in the cultural life of Kikinda. In 1952 it became classified as a public library and it was named after the renowned revolutionist and writer, Jovan Popović, who was born at Kikinda. Today the Library is the Main Library of the Kikinda municipality and of the Northern Banat district. At present, it has no branch libraries in the town itself but there

is a branch library in each village in the municipality, which adds up to nine reliably organized catalogues and data-base. The Library is a modern institution which performs its social task by relating the present to the past not forgetting the rich tradition, the variedness and rich ethnic variety which is the main characteristic trait of the region.

Keywords: cultural history, libraries, reading circles, free lyceums, adult education, tradition, special collections